

Højredrejningen vender nedad, ikke opad

– en kommentar til Rune Lykkeberg

Af Niels Fastrup



Rune Lykkeberg:
Kampen om sandhederne – om det kulturelle borgerskabs storhed og fald.
382 sider.
Gyldendal, Kbh. 2008

I hvert fald siden Henning Fonsmarks *Historien om den dansk utopi* fra 1990 har borgerlige intellektuelle identificeret kulturproducenterne, herunder især 68-erne, som den politiske hovedfjende. I velfærdsstaten står konflikten ikke mellem kapital og arbejde, men mellem den danske befolkning og netop de venstreintellektuelle, der siden 1968 har hævdet at stå på arbejderklassens side i kampen for en anden samfundsorden. At dømme ud fra en af de mest markante bogudgivelser herhjemme i 2008, Rune Lykkebergs *Kampen om sandhederne*, er sådanne analyser imidlertid ikke længere forbeholdt højrefløjsforfattere som Søren Krarup, Karen Jespersen og Henrik Jensen.

Udgangspunktet for Rune Lykkeberg er folketingsvalget i 2001, hvor 1990'ernes økonomisk succesfulde SR-regering som bekendt blev detroniseret til fordel for Anders Fogh Rasmussen og hans VK-regering med Dansk Folkeparti som fast støtteparti. Ifølge forfatteren er det mest interessante ved magtskiftet imidlertid ikke, at en af de mest højreorienterede regeringer i Europa siden 1930'erne blev en realitet, oven i købet i et land som indtil for få årtier siden havde internationalt ry for frisind og tolerance. Snarere end begyndelsen på noget nyt var valget kulminationen på en politisk kamp, der tog sin begyndelse med velfærdsstatens skabelse i efterkrigstiden. *Kampen om sandhederne* er Lykkebergs bud på en forståelse af den langvarige politiske kamp, der førte frem til det blå-sortte »systemskifte«.

KULTURELITEN SOM VELFÆRDSSTATENS HERSKENDE KLASSE

Magt udspringer ikke kun af et geværløb eller fra kontrollen over virksomheder, fabrikker og banker. Som Rune Lykkeberg argumenterer for, strømmer den også fra kulturel kapital, fra viden, kendskab til den gode smag og evnen til abstrakt, teoretisk argu-

mentation. Ved siden af den økonomiske overklasse har der ifølge bogen især siden velfærdsstatens fremvækst i efterkrigstiden eksisteret en kulturel overklasse bestående af professorer, samfundsforskere, forfattere og intellektuelle, som har udøvet en blød form for dominans. Rune Lykkeberg præsenterer talrige eksempler på, hvordan denne klasse siden 1960'erne gennem sin kontrol med kulturpolitikken, undervisningssystemet og den offentlige mening har udtrykt sin foragt for arbejderklassens smag og kultur. Alt sammen pinagtig læsning, som bestyrker hans pointe om, at der udover fysiske og økonomiske former for dominans også findes kulturelle, der fungerer ved at skabe hierarkier mellem forskellige klassers etiske og æstetiske værdier, mellem de rigtige og de forkerte holdninger, mellem den gode og den dårlige kunst og mellem stilfulde rejsemål som Toscana og Provence og kommercielle charterdestinationer som Costa del Sol og Gran Canaria.

Problemet er bare, at Rune Lykkeberg ikke begrænser sig til at påstå, at der i tilgift til det økonomiske borgerskab og underordnet dette også findes en kulturelite, der dominerer arbejderklassen kulturelt. Hans tese er stærkere: Det kulturelle »borgerskab« udgør reelt intet mindre end velfærds kapitalismens herskende klasse. Post-1968 har magtens primære tilholdssted således ikke været Dansk Industri, Den Danske Bank eller Esplanaden, men Gyldendal, Det Danske Akademi og Københavns Universitets Institut for Kunst- og Kulturvidenskab.

Påstanden om, at den kulturelle kapital er ligestillet med den økonomiske, måske endda overordnet denne, passer godt ind i de seneste årtiers dominerende kulturalisme. Hvor marxisterne i 1970'erne begreb det sociale i økonomiske termer, har den postmoderne samfundsvidenskab taget sit afsæt i sprog, tekst eller kultur. Det gælder også i synet på magten, hvor begreber som skuespilsamfund, hegemoni og diskurs, der alle fremhæver magtens grundlæggende immaterielle karakter, har været dominerende. Men selv i kapitalismens nuværende »kognitive« fase, hvor produktionsmidler og arbejdskraft dematerialise-

res, synes det forkert at ligestille kulturel og økonomisk kapital. I modsætning til den økonomiske magt er den kulturelle magt flydende og diffus og kan således ikke på samme måde siges at tilhøre en bestemt gruppe eller klasse. Og selvom den kulturelle magt givet er vokset i betydning i takt med kapitalismens udvikling, og især spiller en rolle i fraværet af åben konflikt og direkte udfordring af statens magtmonopol, er der kvalitativ forskel på den magt, som universitetsfolk, journalister, undervisere og intellektuelle besidder i kraft af deres kulturelle kapital og så den magt, der udstråler fra de aktører, der kontrollerer de store, samfundsmæssige produktionsmidler: Mens de første i heldigste fald kan definere den gode smag og påvirke de offentlige meninger, kan de sidste gennem trusler om at flytte produktion til udlandet eller undlade at foretage investeringer tvinge selv ellers magtfulde aktører som fagforeninger og nationalstater til at handle på bestemte måder.¹⁾

Spørgsmålet er i virkeligheden, om det er rigtigt, at der med velfærdsstatens dannelse er opstået en ny, kulturel overklasse, sådan som Rune Lykkeberg hævder? Snarere end at forfremme kulturarbejderne til borgerskabsstatus, synes overgangen fra den industrielle retsstatskapitalisme til den kognitive velfærds kapitalisme tværtimod at have proletariseret dem. Frem til 50'erne og 60'erne udgjorde de kulturelle producenter en beskedent, men central minoritet, der nød stor anseelse i samfundet. Det er sandt, at velfærdsstatens fremvækst har forøget deres antal voldsomt, som Lykkeberg er inde på, men samtidig er den symbolske såvel som økonomiske og politiske værdi af deres kulturelle kapital faldet dramatisk: Hvor en universitetsgrad indtil 1970'erne gav adgang til status, indflydelse og en vellønnet stilling indenfor forskning, undervisning eller administration, har generationer af akademikere og andre højtuddannede især siden midten af 70'erne måtte sande, at deres uddannelse i bedste fald var adgangsbillet til rutineprægede jobs i velfærdsstatens undervisnings- og kulturfabrikker, i værste fald spredt løsarbejde som undervisningsassistenter eller freelancejournalister afbrudt af regulære arbejdsløshedsperioder. Siden 1980'erne har vi oven i købet set, hvordan den ene kultur- og undervis-

ningsinstitution efter den anden har været genstand for new public management-kampanjer, der i vid udstrækning netop har handlet om at proletarisere (i betydningen: lønmodtagergøre) de ansatte, forvandle dem fra selvstændige åndsarbejdere til masseproducenter af præ-definerede kultur- og vidensformer beregnet til salg på markedet.²⁾ Og forklaringen på proletariseringen er ligetil: Når filmstudiet, laboratoriet og undervisningslokalet erstatter fabrikken som vareproduktions epicenter, er kapitalen nødt til at udstrække sit regime til også at omfatte kulturproducenterne, skønt den, nødsaget af den immaterielle produktions særlige karakter, er nødt til at styre de sidste på mere subtile, indirekte måder.³⁾

Bogen beskriver de senere års forskningspolitiske konflikt mellem regeringen og de universitetsansatte som et eksempel på en konflikt mellem den økonomiske og den kulturelle kapital, mellem det økonomiske og det kulturelle borgerskab. Spørgsmålet er imidlertid, om der ikke snarere er tale om en ulige magtkamp mellem den økonomiske kapital og så et (privilegeret) lag indenfor det postmoderne proletariat, »kognitariet«, som italienske teoretikere omkring Antonio Negri har kaldt det.⁴⁾

HØJREDREJNINGENS DRIVKRAFT

I forlængelse af tesen om de kulturelle producenter som velfærdsstatens herskende klasse argumenterer Rune Lykkeberg for, at det i postmoderniteten er den kulturelle dominans, der udgør den vigtigste årsag til de underordnede klassers vrede. Det, der især har skabt indignation i tiden efter 68, har ikke været de skiftende regeringers økonomiske politik, arbejdsløsheden, den voksende sociale ulighed eller det opskruede arbejdspress, men den kulturelle overklassens stigmatisering af underklassens synspunkter og kultur som »uansetendige«, »reaktionære«, »ligusterfascistiske« og »nationalistiske«. Lagerforvalter Peter Rindal, Erhard Jakobsens aktive lyttere og seere, Mogens Glistrup og ikke mindst Pia Kjærsgaard udgør i denne fremstilling de vigtigste protestfigurer i underklassens kamp siden 60'erne.

Rune Lykkeberg har selvfølgelig ret et stykke af vejen. Især er det rigtigt, at 1968

ikke bare er »arbejderklassen mod borgerskabet«, som venstrefløjten ynder at påstå. 68-revolten udløste ikke kun en modreaktion fra oven, fra staten og det økonomiske borgerskabs side, men også fra konservative lag indenfor arbejderklassen. Det rindalistiske opgør med Statens Kunstfond i 1965, Mogens Glistrups jordskredsvalg i 1973 og ikke mindst Dansk Folkepartis spektakulære opstigen fra stiftelsen i 1995 til rollen som stuerent støtteparti for den borgerlige regering fra 2001 er de mest iøjnefaldende manifestationer af denne konservative arbejderklasserevolte vendt mod venstrefløjten.

Et nærmere kig på den politiske kamp i perioden 1973-1995 støtter imidlertid ikke Lykkebergs tese om post-68 som den kulturelle klassekamps æra. Mere end noget andet står periodens kampe i massearbejdsløshedens tegn. Inflation, økonomisk politik og spørgsmålet om, hvordan man bedst skal håndtere arbejdsløsheden præger offentligheden og de politiske debatter i forbindelse med valgkampene. Danmarkshistoriens mest omfattende strejke finder sted i påsken 1985, hvor 580.000 arbejdere går i strejke i protest over Schlüter-regeringens indgreb til fordel for arbejdsgiverne i forbindelse med det års overenskomstforhandlinger.⁵⁾

Og var det ikke klassiske fordelingspolitiske kampe, der fik folk på gaden, var det energi- og sikkerhedspolitiske spørgsmål, herunder modstanden mod planerne om atomkraft i Danmark for ikke at nævne de omfattende folkelige mobiliseringer i fredsbevægelsens regi. Selvfølgelig var det ikke hele befolkningen, der var på gaden i de nævnte forbindelser, men det virker arbitrært at hævde, at det var kulturelitens smags- og meningstyranteri, der var den store vredeproducerende faktor i de år.

I midten af 90'erne ændrer billedet sig imidlertid, og det synes nærliggende at konkludere, at det netop er udviklingen siden da, der har fået Rune Lykkeberg til at formulere tesen om et modsætningsforhold mellem venstrefløj og arbejderklasse, et modsætningsforhold han så projicerer bagud i historien for at få antagelsen om en kulturel klassekamp til at passe med det historiske forløb.

Ved folketingsvalget i 1990 vinder venstrefløjten anført af den akademiske og »kulturradikale« Svend Auken sin største valgsejr si-

den 60'erne. Socialdemokratiet indkasserer hele 37,4% af stemmerne, og i alt 71% af arbejderne stemmer på partiet og den øvrige venstrefløj. Men allerede få år efter storvalget – og på trods af generobringen af regeringsmagten i 1993 – breder krisen sig i det store parti. Ser man bort fra de offentligt ansatte, støtter et flertal af arbejdervælgerne allerede i 1994 højrefløjspartierne.⁶⁾ Ved valget i 1998 formår en presset Poul Nyrup Rasmussen lige akkurat at bevare flertallet. I 2001 er et rent højreflertal en realitet, Socialdemokratiet må afgive pladsen som det største parti til venstre, 12,6%% af vælgerne stemmer på Dansk Folkeparti, og analyser viser, at venstrefløjens arbejderopbakning er faldet til 42%.⁷⁾

Venstrefløjspartierne synes at have forvandlet sig til partier for eliten, mens højrefløjspartierne er blevet til folkepartier.

Aversionerne mod velfærdsstatens humanistiske pædagogik og den almindelige arbejderklasseforagt, brændstoffet i Rune Lykkebergs kulturelle klassekamp, har givet spillet en rolle i højreskredet. En gennemgang af den politiske udvikling i Socialdemokratiets kriseår viser imidlertid, at det i al overvejende grad er den måde, hvorpå den voksende indvandring tematiseres i den politiske diskurs, der driver højredrejningen. Det var entydigt udlændingepolitikken, som Dansk Folkeparti mobiliserede på.⁸⁾ Det var bestræbelsen på at modvirke sidstnævntes succes på udlændingområdet, der førte til socialdemokratiets højredrejning i 1990'erne, en proces der kulminerende med udnævnelsen af den rabiante Karen Jespersen til indenrigsminister i 2000. Og det var løftet om markante udlændingepolitiske stramninger, der sikrede Anders Fogh Rasmussen sejren i 2001.⁹⁾ Når store dele af den danske arbejderklasse er gået mod højre i 90'erne, er det ikke kultur-elitens snobberi, der har sat dem i bevægelse, men uviljen mod at skulle dele sin velstand med de mennesker, som nyliberal globalisering, krig og økologisk destruktion har drevet på flugt de sidste to-tre årtier.

I en bog på næsten 400 sider nævner Rune Lykkeberg indvandringsproblematikken to eller tre gange, og hver gang kun i forbifarten. Hvorfor fylder den mest dominerende konflikt i nyere dansk politisk historie ikke mere i en bog omhandlende netop dette emne? Det skyldes næppe forglemmelse. Kan

det skyldes, at emnet ville have tvunget forfatteren til at skrive en anden og mindre opløftende historie om danskernes vej fra 1968 til 2001? I modsætning til den kulturelle klassekamp, han fokuserer på, åbenbarer udlændingepolitikken en underklasse under underklassen. I den første kamp er det subjekt, historien om hvis undertrykkelse han hævder at skrive, entydigt nederst i det sociale hierarki, dets oprør forlenet med de domineredes moralske legitimitet. Den anden historie er mere grumset: Der handler det ikke om de underprivilegeredes kamp for at tilbagetage magt og stemme, men om hvor langt de globalt set relativt privilegerede er villige til at gå i deres kamp for at opretholde den eksisterende ulighed.

Noter:

1. Bourdieu gik så vidt som til at omtale verdenskapitalen som en verdensregering i den nyliberale æra, der indvarsles i 1973. Som han skriver: »Det er de store multinationale selskaber med deres internationalt sammensatte direktioner, de store internationale organisationer, såsom Verdenshandelsorganisationen, Den Internationale Valutafond og Verdensbanken med deres utallige kommissioner og komiteer af ikke-folkevalgte teknokrater, der i realiteten udgør en usynlig regering på globalt plan og lægger pres på de nationale regeringer, uden at det store flertal af vælgere gør sig det klart.« (Bourdieu, 2001, s. 98)
2. Cf. Bourdieu (1998).
3. Jeg redegør mere udførligt for disse forandringer i Fastrup (2006) og (2009).
4. Se især Franco Berardi, eksempelvis i interviewet 'Cognitariat and semiokapital', der er tilgængeligt på nettet.
5. Christensen et al. (2007) s. 308-12.
6. Ibid. s. 332.
7. Ibid. s. 318.
8. Trads (2002) s. 26, 38, 57 og 109. Erik Meier Carlsen (2000).
9. Trads (2002) s. 7.

Litteratur:

- Bourdieu, Pierre (1998): *Om Tv og journalistikkens magt* (København, Tiderne Skifter).
- Bourdieu, Pierre (2001): *Modild* (København, Hans Reitzels Forlag).
- Carlsen, Erik Meier (2000): *De overflødiges oprør – en trussel mod demokratiet?* (København, Centrum).
- Christensen, Lars K., Kolstrup, Søren og Hansen, Anette Eklund (2007): *Arbejdernes historie: Danmark 1800-2000* (København, SFAHS skriftserie nr. 46).
- Fastrup, Niels (2006): 'Kapitalismen vakler', i *Social Kritik* nr. 107, s. 4-15.
- Fastrup, Niels (2009): 'Kapitalismens nye former', i *Værdikampe – Økonomi og Samfund 2009*, redigeret af Peter Nielsen og Lars Poulsen (København, Frydenlund), s. 163-174.
- Trads, David (2002): *Danskerne først! En historie om Dansk Folkeparti* (København, Gyldendal).